קאַפּיטל איין און צוואַנציק

שאלות און תשובות

אין תל־אביב איז דאָ אַ ספּעציעלער קוואַרטאַל, וווּ עס וווינען פּאַרטיי־פונקציאָנאַרן און רעגירונגס־באַאַמטע. דאָרטן שטייען עטלעכע הייזער, איינע לעבן די אַנדערע, וווּ עס וווינען זשורנאַליסטן, לערערס און שרייבערס. דירה־געלט איז דאָרטן ביליק. די הייזער זענען נישט לאַנג צוריק אויסגעבויט געוואָרן און פאַרמאָגן אַלע מאָדערנע באַקוועמלעכקייטן.

אין דער קאַפּע פון תל־אביב, וווּ איך האָב געגעסן, פלעג איך אָפט באַגעגענען אַ רעדאַקטאָר פון אַ יידישער צייטשריפט. ער האָט מיך עטלעכע מאָל איינגעלאַדן אים צו באַזוכן. סוף־כל־סוף האָב איך אים נישט געקאָנט אָפּזאָגן, און איך בין צו אים געקומען אין אַ נאָכמיטאָג.

ער האָט געוווינט אין שיינע דריי צימערן מיט אַ גרויסער וועראַנדע צום הויף. די צימערן, לויט אונדזער סטאַנדאַרד, זענען געווען קליין און זייער באַשיידן אויסגעמעבלירט. אָבער עס איז געווען אַ באַקוועמע דירה און מיט פיינעם געשמאַק אויסגעפּוצט.

איך האָב דאָרטן געטראָפן נאָך צוויי זשורנאַליסטן, איינגעלאַדן אויף מיטאָג. באַלד נאָך מיטאָג זענען אַרויפגעקומען נאָך פינף שרייבערס: אַן אַמעריקאַנער יידישער שרייבער מיט אַ וועלט־נאָמען, אַ גרויסער קענער פון העברעאיש, אַ למדן, אַ תלמודישע אויטאָריטעט און ענציקלאָפּעדיסט. דער צווייטער איז געווען אַ פּראָפעסאָר פון געשיכטע אין העברעאישן אוניווערזיטעט, דער דריטער — אַ באַרימטער תנ"ך פאָרשער, און צוויי באַרימטע דערציילער.

עס האָט זיך אַנטוויקלט אַ הייסע דיסקוסיע וועגן מדינת־ישראל, גלות, העברעאיש, יידיש, אַראַבישע פּראָגעס, משיחיזם און אַלע ברענענדיקע יידישע

פראַגעס. כמעט אַלע האָבן געלייענט דאָס בוך „יידן צווישן פעלקער", און מיין קליין ספרל איז געווען די סיבה און דער סטימול פון דער דיסקוסיע. שפּעטער איז די דיסקוסיע אַריבער די גרענעצן פון ספרל. איך גלויב, אַז דער תוך פון יענעם וויכוח גיט איבער בעסער פון אַלע די טענות פון די קעגנער פון מדינת־ישראל און די ערלעכע תשובות פון די אָנהענגער פון מדינת־ישראל.

איך דערמאָן בכיוון נישט קיין נעמען, ווייל ערשטנס, איז דאָס געווען אַ פּריוואַטער וויכוח און איך האָב נישט קיין רעכט צו זאָגן דברים בשם אומרם. אויב זיי וואָלטן געוואָלט זיך אַרויסרעדן עפנטלעך, האָט יעדער פון זיי די צייטשריפטן, וווּ ער קאָן שרייבן וואָס ער וויל. צווייטנס, קאָן איך נישט גאַראַנטירן די פּינקטלעכקייט פון יעדנס רייד. איך גיב איבער דעם וויכוח ווי איך האָב אים אויפגענומען, ווי ער האָט אויף מיר געווירקט. עס קאָן גרייִלעך זיין, אַז איך טייטש אַריין אין זייערע רייד מיינע געדאַנקען. זיכער איז, אַז אַ דער שאַרפער געשפּרעך איז אַ טייל פון מיינע איינדרוקן פון מדינת־ישראל, און גיט אַ סך־הכל פון מיינע שטימונגען און שלוסן.

דער אַמעריקאַנער יידישער שרייבער האָט אָנגעהויבן און צוויי פון די איבעריקע האָבן דערנאָך אים אַרויסגעהאָלפן.

— איך האָב איבערגעלייענט „יידן צווישן פעלקער". איך בין נישט מסכים מיט אייער שלוס. איר שרייבט: „אַ יידישע מלוכה אין ארץ־ישראל איז נישט מער ווי די באַפרייאונג פון אַ קליינעם טייל יידן פון פרעמדן שעבוד־מלכות. דאָס איז אַ הצלה פורחא און אַ גרויסע נחמה אין דער איצטיקער צייט פאַרן יידישן פאָלק". ניין, איר זענט אומגערעכט. מדינת־ישראל איז נישט קיין הצלה־פורחא און נישט קיין טרייסט. עס איז אַן אַוואַנטורע, וואָס קאָן פירן צו דער גרעסטער קאַטאַסטראָפע. לאָמיר נעמען די פּראָבלעמען פון איצטיקן מדינת־ישראל איינע נאָך די אַנדערע.

— די אַראַבישע פראַגע. אַלע מיינען, אַז די אַראַבער־פראַגע איז שוין געלייזט געוואָרן. אויס אַראַבער און פאַרטיק. אַנטלאָפן, אַרויסגעטריבן, און מדינת־ישראל איז אַראַבער־ריין. אויס אַראַבער־פראַגע. איך זאָג אייך, אַז די אַראַבער־פראַגע איז נאָך מער פאַרשאַרפט געוואָרן. הונדערטער טויזנטער אַראַבער פּליטים שטייען ביי אונדזערע גרענעצן. אין וועלכן יידישן ישוב איר וועט קומען, קאָנט איר אַרויף אויף דעם וואַסער־טורעם און זען אַראַבישע דערפער. דער שונא איז מיט דער האַנט צו דערלאַנגען. דערוואַרט איר, אַז די אַנטלאָפענע אַראַבער זאָלן שוין פאַרגעסן זייער היימלאַנד?

— מ'שרייט, אַז די אַראַבער זענען אַנטלאָפן. מען אַנטלויפט נישט אומ־

זיסט פון אַן אייגענער היים. אפשר האָט דאָ געשפּילט אַ גרויסע ראָל „כי נפל פחד היהודים עליהם"? דיר יאסין איז נישט געווען קיין איזאָלירטער פאַל. צווייטנס, אַז זיי זענען שוין יאָ אַנטלאָפן, באַרעכטיקט עס דען די שיינע מע־שים, וואָס מיר האָבן אָפּגעטון צו זייער האָב און גוטס? איר אַלע, וואָס זענען דאָ געווען, ווייסט ווי די יידן האָבן זיך אויפגעפירט. נאָט אייך אַן עדות שוואַרץ אויף ווייס. משה סמיליאנסקי שרייבט אין הארץ פון יום ה' ד'אלול תש"ט:

„אַ מגפה פון „כאַפּן" איז אָנגעפאַלן אויף אַלע בירגער. יחידים, קיבוצים, מענער, פרויען און קינדער — אַלע האָבן זיך אַ לאָז געטון צום רויב. טירן, פענצטער,ביישטידלעך, ציגל, דאַכלקעס, דיל־באַלאַטן און טיילן פון מאַשי־נען... רואינירט הייזער, קאַליע געמאַכט מאַשינען, אַזוי זאָגן עדות די, וואָס האָבן געהאַט די אויפזיכט אַכטונג צו געבן אויף די פאַרלאָזענע גיטער. אַנדערע זאָגן, אַז די הענט פון די אַפּוטרופּסים זענען אויך נישט געווען ריין".

— ס'איז פון נאַציאָנאַלן שטאַנדפּונקט נאַריש און מיר שפּילן זיך מיט פייער. די אַראַבער קאָנען זיך פאַרגינען צו פאַרלירן נישט איין מלחמה. נאָר עטלעכע. זיי האָבן וווהין צו אַנטלויפן. מיר קאָנען זיך נישט פאַרגינען צו פאַר־לירן אפילו איין שלאַכט. וווהין וועלן מיר לויפן?

— און די אַראַבער פאַרגעסן נישט! זיי ווילן אפילו נישט זיצן מיט אונדז אַרום איין טיש. אָט איז געווען אַ שמחה אין די צייטונגען: מצרים האָט איינ־געלאַדן די יידן צו דער אינטערנאַציאָנאַלער קאָנפערענץ וועגן געזונט, וואָס דאַרף פאָרקומען אין אַלעקסאַנדריע. שוין היינט האָט עס דער אויסערן־מיניס־טער אָפּגעלייקנט. די דערקלערונג פאַרשאָטנט אַלע אונדזערע מיליטערישע נצחונות. מ'קאָן נישט לעבן צווישן שכנים, וואָס זענען פערציק מאָל אין צאָל גרעסער פון אונדז, אין אייביקער שנאה.

— סכנה נומער צוויי: די גרינגשעצונג פו די יידן צו די אַראַבער. איר הערט ווי די זיגער רעדן וועגן די באַזיגטע: זיי זענען באַרבאַרן, פּיזיש־שוואַך, מיליטעריש אומפעאיק, אונטערן יאָך פון פריצים, עקאָנאָמיש הינטערשטע־ליק, קולטורעל אין זעכצנטן יאָרהונדערט, און וואָס נישט. זאָל זיין, אַז היינט איז עס אמת, וואָס איז אין גאַנצן נישט אמת. אָבער וואָס קאָן זיין אין צוואַנ־ציק, דרייסיק יאָר אַרום? אָט האָבן די יאַפּאַנעזער צעקלאַפּט רוסלאַנד מיט פערציק יאָר צוריק. אָבער רוסלאַנד האָט דאָך געהאַט אַ באַפעלקערונג דריי מאָל אַזויפיל די גרויס, און דאָס איז געווען דער אַנטשיידנדיקער פאַקטאָר. עס קאָן דאָך אויך טרעפן דאָ מיט די אַראַבער צוואַנציק יאָר שפּעטער.

— און איצט וועגן גייסטיקע ענינים. די מעשה יידיש. איך בין נישט קיין יידישיסט. אָבער קאָנען מיר זיך פאַרגינען בידים אָפּצוזאָגן זיך פון אַזאַ פאָלקס־

פֿאַרמעגן? וואָס מיינט איר עפּעס, אַ שפּראַך קאָן מען שאַפֿן איבער נאַכט? עס וועט נעמען הונדערטער יאָרן ביז העברעאיש וועט קריגן די ביינזאַמקייט, ווייכקייט, רייכקייט און רעדעוודיקייט פֿון יידיש. איצט איז העברעאיש אַ סינ־טעטיש, ראַציאָנאַל־געמאַכט לשון. דער נאַציאָנאַלער פֿאַרלוסט דורך אָפּזאָגן זיך פֿון אַ רעדעוודיקער שפּראַך קאָן נאָך איצט נישט אָפּגעשאַצט ווערן. ערשט דורות און דורות שפּעטער וועט מען באַנעמען דעם גרויסן פֿאַרלוסט.

— און דאָס אָננעמען די ספֿרדישע אויסשפּראַך? טויזנטער יאָרן האָבן יידן געדאַוונט, געלערנט, געבענטשט און געזונגען אויף דער אשכנזישער אויס־שפּראַך. יעדער וואָרט האָט זיין אייגענע אינטאָנאַציע און אויסדרוק. וויפֿיל צער און עלנט עס ליגט אין דעם וואָרט „יתום"! פּלוצים האָט איר געמאַכט אַ ניי וואָרט „יאַטאָם" — אַן אויסגעליידיקט וואָרט. און די נעמען! אברם איז אַ יידישער נאָמען: נאָך אברם אבינו. שרה — אַ נאָמען נאָך דער מוטער שרה. אָבער אווראַם און סאַראַ זענען צוויי נישט־יידישע נעמען. נאָר די, וואָס האָבן זיך געוואָלט אָפּטרייסלען און אָפּרייסן זיך פֿון דעם גאַנצן יידישן עבר, האָבן געקאָנט אָננעמען די אָריענטאַלישע אויסשפּראַך.

— מדינת־ישראל איז נאָך קליין, סיי אין איכות און סיי אין כמות. וויי־ניק מענטשן אין פֿאַרגלייך מיטן גלות, און גייסטיק־אָרעם. דאָך פֿאַרמעסט זיך שוין מדינת־ישראל צו קריגן די העגעמאָניע אין יידישן לעבן. מ'קוקט דאָ מיט ביטול אויף כל תּפֿוצות ישראל. נישט נאָר פֿאַרלייקנט מען דאָס גייסטיקע לעבן פֿון גרויסן קיבוץ יידן — אַמעריקע, נאָר מען האַלט אין סטראַשען אים מיט אונטערגאַנג. איר הערט אויף שריט און טריט: אויך ביי אייך אין אַמעריקע וועט קומען אַ היטלער, אַנטלויפֿט. שטעלט נישט אויף קיין אינסטיטוציעס, מאַכט זיך נישט נאַריש מיט קינדער־דערציאונג, ווייל אייער לעבן איז נישט זיכער. אָט היינט־מאָרגן וועט אויפֿשטיין אַ נייער היטלער און אייך אויסקוי־לענען.

— וואָס פֿאַר אַ בייזע שמחה אויף אייך? פֿון וואַנען זענט איר אַזוי זיכער, אַז אויב נאָך אַ היטלער וועט קומען און די יידן פֿון אַמעריקע וועלן אויסגע־ראָטן ווערן, וועט דער ישוב אין מדינת־ישראל געראַטעוועט ווערן? ס'איז דאָך אין איצטיקן אומגליק בלויז געווען אַ צופֿאַל, וואָס די רוסן האָבן נישט אָפּ־געשטעלט היטלערן ביי ביאַליסטאָק, און די ענגלענדער האָבן יאָ אָפּגעשטעלט די דייטשן ביי אַלאַמיין. דער ישוב אין ארץ־ישראל האָט זיך דאָך נישט גע־ראַטעוועט מיט זיין אייגענעם כּוח.

— און אָט דאָס סטראַשען אַמעריקאַנער יידן מיט אַ נייעם היטלער איז דירעקט פֿאַרבונדן מיט דער עולם־הבא פֿראַגע. גייט איבער די בתּי־עולמים און אין די דערפֿער, ווו די עולמים האָבן זיך באַזעצט, און רעדט מיט זיי. איר וועט

הערן, אז מען האָט זיי צוגעזאָגט גאָלדענע בערג. מען האָט גאָר אַ גרויסן טייל, אפשר דעם גרעסטן טייל, פּשוט אָפּגענאַרט מיט צוזאָגונגען. מען איז געווען נישט איבערקלייבעריש, ווען מען ארויסצוּנעמען פון אַנדערע לענדער, חוץ דייטשלאַנד, כדי עס זאָל געשאַפן ווערן אַ גזעלשאַפטלעכער דרוק. מען האָט פון רומעניע אַרויסגענומען טאַטע־מאַמע און געלאָזט די קינדער; אַרויסגענומען אַ סך קינדער און געלאָזט טאַטע־מאַמע.

— מילא, דעם מאָראַלישן און עקאָנאָמישן דרוק, וואָס מען האָט אויסגענוצט אַרויסצוּנעמען די יידן פון די דייטשישע לאַגערן, קאָן מען נאָך אין אַ געוויסער מאָס באַרעכטיקן. אָבער אַט האָט מען אַרויסגענומען די יידן פון בולגאַריע. די בולגאַרישע יידן האָבן נישט געליטן פון אַנטיסעמיטיזם. איז מען געקומען און מען האָט זיי אָנגעשראָקן מיט דער אָנקומענדיקער עקאָנאָמישער ענדערונג. זענען זיי אַנטלאָפן, ווייל זיי האָבן געמיינט, אַז עס ווערט אויף זיי אַ בעסער לאַנד. אין גרונט גענומען, איז עס אַ שרעקלעכער פּרעצעדענט. דאָס מיינט, אַז יידן, ווו זיי זענען, זענען נישט קיין איינגעוואָרצלטע. עס וואַרט אויף זיי ערגעץ אַ היימלאַנד. ביי דער ערשטער שוועריקייט קאָנען זיי אַנטלויפן. ווי קאָן מען מיט אַזאַ געפיל בויען פּערמאַנענטע אינסטיטוציעס? ווי קאָן מען מיט אַזאַ געפיל פון צייטווייליקער אָנגעהעריקייט זיך איינוואָרצלען אין אַ לאַנד? אין ערשטן גלות, גלות בבל, האָט ירמיהו אָנגעזאָגט די גולים:

„בויט הייזער און וווינט אין זיי. פּלאַנצט גערטנער און עסט זייער פּרוכט. נעמט ווייבער און האָט מיט זיי זין און טעכטער. נעמט ווייבער פאַר אייערע זין, און גיט אויס אייערע טעכטער צו מענער און זאָלן זיי האָבן זין און טעכטער, און מערט אייך און ווערט נישט ווייניקער".

— אָבער וואָס טוט איר? איר שרייט: אַ היטלער וועט אויף אייך קומען! בויט נישט קיין הייזער, ווייל מ׳וועט זיי ביי אייך צונעמען! זאָלן אייערע קינדער דאַרפן נישט חתונה האָבן, און קיין קינדער זאָלן זיי נישט האָבן, ווייל מ׳וועט אייך סוף־כל־סוף אויסהרגענען! ראַטעוועט זיך כל זמן ס׳איז דאָ צייט! קומט אַהער צו אונדז באַצייטנס, ווען איר האָט נאָך אייערע פאַרמעגנס, און מ׳לאָזט אייך אַרויס, אַז נישט וועט איר קומען צו אונדז, ווען מ׳וועט פאַר אייך דאַרפן אויפשטעלן בתי־עולים. קאָן אַ פאָלק געדייען צווישן פעלקער מיט אַזאַ קאַטאַסטראָפע־געפיל? מיר וועלן דאָך חלילה אָנשטעקן די גאַנצע וועלט מיט רשעות. מיר וועלן איינרעדן אפילו די בעסטע צווישן גויים, אַז די אַנטיסעמיטן זענען גערעכט: מיר זענען פרעמדע אומעטום.

— איצט די פראַגע פון אימיגראַציע. כל־זמן די אימיגראַציע קיין ארץ־ישראל איז געווען אַ קליינע און דער מאָטיוו איז געווען אַן אידעאַליסטישער,

האָבן די שוועריקייטן פון איינוואָרצלען זיך אין לאַנד נישט געשפּילט קיין ראָל. איצט, ווען ס'איז געוואָרן אַ מאַסן־אימיגראַציע, און נאָך נישט פון דעם אי־דעאַליסטישן מענטשן־מאַטעריאַל, וועלן זיך באַלד אָנהייבן די אמתע צרות פון צופּאַסונג. קיין פאָלק איז נישט געלונגען צו באַזעצן אַזאַ צאָל מענטשן אויפן לאַנד. קיין פאָלק האָט נישט געקאָנט דערוועקן קיין פּיאָנערישקייט ביי אַזאַ גרויסער צאָל מענטשן. און דאָ איז אַ פראַגע פון באַזעצן דעם נגב און אַנדערע וויסטע ערטער. קיין אינדוסטריע איז אין לאַנד נישטאָ, און עס זענען נישטאָ די רוי־מאַטעריאַלן צו אַנטוויקלען וועלכע ס'איז גרויסע אינדוסטריע. די מערק פון די שכנישע לענדער זענען געשלאָסן. וואָס וועט מען טון מיט די אַלע אימי־גראַנטן, נאָך דעם ווי דער טומל וועט זיך איינשטילן? אַ פאָלק קאָן דאָך נישט לעבן שטענדיק אויף צדקה.

— פאַר דעם גלות איז אויך אַ גרויסע סכנה אין דעם איצטיקן באַנעם פון ישראל, אַז יידיש פאָלק דאַרף זיין איינהייטלעך, מעור אחד, ווי אַלע אַנ־דערע פעלקער, וואָס זיצן אויף זייער לאַנד, אַ מלוכה־פאָלק. מיר זענען במשך פון צוויי טויזנט יאָר, און נאָך מער, נישט געווען קיין פאָלק אין דעם אָנגע־נומענעם זין פון וואָרט. מיר זענען געווען צוגעבונדן צו אַן אַבסטראַקציע, נישט צו קיין ערד. דאָס געמיינשאַפטלעכס צווישן באַזונדערע טיילן פון פאָלק איז אָפט געווען מינימאַל. צווישן יחידים איז אָפט געווען אַ כמעט נישט קאָנטיקע געמיינשאַפטלעכע שייכות. וואָס פאַר אַ גייסטיקע בשותפותדיקייט איז געווען צווישן דעם פראַנצויזישן יידישן פילאָזאָף בערגסאָן און דעם אַלטן ליובאַווי־טשער רבין? וואָס פאַר אַ געמיינשאַפטלעכקייט איז פאַראַן, למשל, צווישן אַ תימנער „חכם” און אַ סעקולאַרן יידישן יוניאָן־טוער אין ניו־יאָרק? דאָך האָט די וועלט זיי געהאַלטן פאַר יידן און זיי אַליין האָבן זיך געהאַלטן פאַר יידן. עפּעס אַ דינער גייסטיקער פאָדעם האָט זיי אַלעמען פאַרבונדן. אין דער הינ־זיכט איז פאַר יידן געווען זייער שווער צו ווערן אויס יידן. אָפט איז ער געבליבן אַ ייד צוליב זיינע נעגאַטיוון, ווייל ער האָט זיך נישט דערקלערט אָפיציעל פאַר נישט קיין ייד.

— אָט דער דינער גייסטיקער פאָדעם איז אָבער נישט גענוג שטאַרק צו האַלטן יידן איצט, ווען מיר ווערן אַ מלוכה־פאָלק. אין לאַנד גופא קאָן מען דאָך נישט דערלאָזן קיין קאָנגלאָמעראַציע פון שבטים: תימנער און מאַראָקאַנער, וואָס רעדן אַראַביש; בולגאַרישע יידן, וואָס רעדן לאַדיניש; מזרח־אייראָפּעאי־שע יידן, וואָס רעדן יידיש און קורדוסטאַנער יידן, וואָס רעדן אַ קאַווקאַזער דיאַלעקט — באַזונדערע שבטים מיט זייערע מנהגים, און באַגריפן און באַזונ־דערע שפּראַכן. מ'מוז די אַלע פאַרשידענע יידן צונויפשמידן אין איין איינ־

הייטלעכער מאָסע, וואָס זאָל האָבן מער אָדער ווייניקער איין פּנים, אַ פאָלק ווי אַלע פעלקער, מיט אַן אייגענער שפּראַך, איינהייטלעכע מנהגים, צוגעבונדנקייט צו לאַנד־פּאַן און שפּראַך. ווי באַלד דער באַגריף וועט איינגעבירגערט ווערן ביי אונדז דאָ, וועלן די גלות-יידן אויטאָמאַטיש ווערן אוים יידן. דער עיקר פון אָנגעהעריקייט צום יידישן פאָלק איז געווען דאָס געפיל, אַז עפּעס אַן אַבסטראַקציע פאַרבינדט יעדן איינעם פון אונדז מיט כנסת־ישראל. וועט אָט דאָס געפיל אָפּגעטויט ווערן, דעמאָלט וועט דאָס יידישע פאָלק איינשרומפּן און איינדאַרן כמעט אויטאָמאַטיש.

— דער רוקנביין פון ישוב זענען די קיבוצים. אָט די דעמאָקראַטישע קאָאָפּעראַטיוון קאָנען מיט זייער איינשטעל פון אמתער דעמאָקראַטישער עקאָנאָמישער און געזעלשאַפטלעכער גלייכקייט באַאיינפלוסן די וועלט. אָבער די הויפּט־חסרונות פון די קיבוצים זענען, וואָס זיי זענען געבויט אויף נזירות און אויף אַלגעמיינער פאַרלייקענונג פון יחידישן לעבן. נזירות און פאַרלייקענונג פון יחידישן לעבן איז געווען גאַנץ גוט צוגעפּאַסט צו די אידעאַליסטן, וואָס זענען געקומען אַהער צו בויען אַ לאַנד און אויסלייזן דאָס יידישע פאָלק פון גלות. זיי זענען אָבער נישט צוגעפּאַסט צו די נייע עולים, וואָס זוכן גליק און אַ פול פּערזענלעך לעבן נאָך יאָרן צוואַנג פון אַ קאָלעקטיוון צוזאַמענלעבן. וועט איר זאָגן, אַז בלית ברירה וועלן זיי מוזן ווערן קיבוצניקעס. ניין, איר קאָנט בויען אַ קיבוץ מיט נײַנציק פּראָצענט אידעאַליסטן און צען פּראָצענט לית־ברירהניקעס, אָבער נישט מיט נײַנציק פּראָצענט לית־ברירהניקעס און צען פּראָצענט אידעאַליסטן. מען האָט אַרייַנגעבראַכט אַ פערטל מיליאָן יידן אָן אַ חשבון און אָן אַ פריערדיקער אויסרעכענונג, אָן אַ פּלאַן ווי זיי איינצואָרדענען און נישט טראַכטנדיק, אַז זיי זענען נישט צוגעפּאַסט פאַר פּיאָנערישער אַגריקולטור-אַרבעט. מען האָט זיך פאַרלאָזט אויף גאָטס באַראָט און אויף דער שטיצע פון אַמעריקאַנער יידן. יהיה בסדר — עס וועט זיין גוט, איז ביי אייך דאָס באַליבטסטע ווערטל. ניין, עס וועט נישט זיין בסדר, אין אָרדענונג. עס וועט אַוועק דער האָניק־חודש און עס וועט קומען דער טערמין צו צאָלן דאָס וועקסל.

— און נאָך איין עיקר זאַך. מדינה מוז זיין סעקולאַר. קיין מדינה קאָן זיך נישט אויפפירן צו יושרדיק. עס מוז זיין אַ מאָס רשעות צו שכנים. עס מוזן אָפט פאַרקוקט ווערן די עלעמענטאַרסטע רעגעלן פון יושר, צדק און גערעכטיקייט, ווען עס פאָדערן עס די אינטערעסן פון דער מדינה, אמתע צי פאַלשע אינטערעסן. הייליקייט און יושרדיקייט פון טאָג־טעגלעכן לעבן וועלן מוזן ווערן אַ פּריוואַט־זאַך אין מדינת־ישראל, ווי ביי אַלע פעלקער. עס וועט געמאָלט זיין ביי יידן, ווי ביי גאָר דער וועלט, אַז עס וועט קומען אַ סאָלדאַט אין שול,

לאָזן זיין ביקס שטיין ביי דער טיר און אריין מתפלל זיין. רבנים וועלן רעדן וועגן גאָטס גערעכטיקייט אויף דעם שלאַכט־פעלד. ווי ביי די גויים, וועלן זיין געוויסע שעהן פון קדושה און גאָטס־גערעכטיקייט, אָבער דאָס טעגלעכע לעבן וועט אָנגיין מיט זיין רשעות. שבתים און יום־טובים וועלן ווערן סעקולירט. נאָכן דאַווענען וועט פּסיכאָלאָגיש מעגלעך זיין צו גיין אויף יאַגד. די גרויס־קייט פון יידישקייט איז געווען דאָס, וואָס זי איז שטענדיק געווען קעגן קאָמ־פּראָמיסלעכקייט. קאָנט איר זיך פאָרשטעלן ר׳ ישראל סאַלאַנטער אָדער דעם חפץ־חיים אין דער ראָל פון מיניסטאָרן? איצט, אין מלוכה, וועט די גאַנצע הייליקייט פון יידישן לעבן ווערן נישט מער ווי אַ טפל צום סעקולאַרן לעבן. מיר וועלן ווערן ווי אַלע אַנדערע קליינע פעלקער אין נאָענטן מזרח, אָדער אין די באַלקאַנען. האָבן מיר געוואַרט אויף אַזאַ גאולה טויזנטער יאָרן? האָט עס זיך געלוינט? לא מינה ולא מקצתה.

איך וויל נישט פּאַרטייטשן די לעצטע פיר ווערטער, ווייל אויף יידיש וועלן זיי קלינגען זייער שאַרף. אָבער נאָך שאַרפערע רייד ווי די, וואָס איך האָב געבראַכט, זענען אַרויסגעזאָגט געוואָרן. איך וויל, אַז עס זאָל זיין קלאָר, אַז זיי זענען נישט אַרויסגעזאָגט געוואָרן אין דעם סדר, וואָס איך האָב זיי געבראַכט. אויך זענען זיי נישט אַרויסגעזאָגט געוואָרן פון איין מענטשן אָן אָפּשטעל. איך האָב זיי נאָר אַזוי אויסגעשטעלט, כדי עס זאָל אַרויסקומען קלאָר די קעגנערשאַפט. אויך וועלן זיין קלאָרער די תשובות אויף די אַלע הארבע שאלות, ווען איך וועל זיי געבן בסדר, אָן אַן אָפּשטעל.

דער פּראָפעסאָר פון געשיכטע האָט גערעדט פריער און דערנאָך האָבן די אַנדערע אַרויסגעהאָלפן:

— איר מיט אייערע טענות מאַכט דאָ איין גרונט־טעות. לויט אייערע רייד קומט אויס, אַז יידיש לעבן האָט זיך גאָר נישט געענדערט אין די לעצטע הונדערט יאָר, און איר מאַכט זיך נישט וויסנדיק פון דער לעצטער קאַטאַס־טראָפע. נאָך אייערע רייד קומט אויס, אַז יידן האָבן געלעבט רואיק, בשלום צווישן די גויים, און עס זענען געקומען עטלעכע משוגענע ציוניסטן און האָבן באַשטימט ביי זיך צו פאַרכאַפּן אַ לאַנד. ס׳איז דאָך נישט געווען אַזוי. דער איצטיקער טאָטאַלער איבערברוך אין יידישער געשיכטע איז דאָך געקומען צו־ליב דעם צוזאַמענברוך פון יידישן גייסטיקן לעבן און צוליב די רדיפות פון די גויים.

— לאָמיר נעמען פריער פון אַלץ די אַראַבער־פראַגע. איר רעדט גלייך ווי איר וואָלט ערשט איצט אַנטדעקט, אַז די יידן זענען געקומען קיין ארץ־ישראל צו באַזעצן דאָס לאַנד און ווערן די מערהייט. מיר האָבן עס קיינמאָל נישט גע־לייקנט. דאָס איז געווען די פּראָגראַם פון די בילוצעס, פון די ערשטע חלוצים

און פון אחד־העמען אויך. מיר האָבן זיך אָבער קיינמאָל נישט געריכט, אַז עס וועט זיך אויסלאָזן ווי עס איז איצט געשען.

— די ערשטע פּיאָנערן אין לאַנד האָבן געוווסט וואָס זיי האָבן געוואָלט. זיי האָבן געוואָלט איינגעמען דאָס לאַנד דורך קאָלאָניזאַציע. ש. בן־ציון, ווען ער שילדערט די ערשטע חלוצים, דערציילט ווי זיי האָבן געאַרבעט עבודת־פּרך און געהונגערט, און דאָך געהאַט אַ ווייטן ציל פאַר די אויגן. די אַפּגעריסענע, אָפּגעשליסענע האַלב־הונגעריקע יידן האָבן אין די אָוונטן געזונגען. וואָס האָבן זיי געזונגען?

על גדות הירדן ובשרון
שם מחנות ערביים חונים,
לנו תהי זאת הארץ
ואתה תהיה בין הבונים.

— הערט זיך גוט צו צו די ווערטער: „אויף די ברעגעס פון ירדן און אין שרון, דאָרטן רוען מחנות אַראַבער. צו אונדז וועט געהערן דאָס דאָזיקע לאַנד, און דו וועסט זיין צווישן די בויער". איר הערט: אפילו דאָס ליד פון „געצנדי־נער" טשערניכאָווסקי זאָגט נישט: ואתה תהיה בין הכובשים — און דו וועסט זיין צווישן די באַזיגער. ניין, נאָר צווישן די בויער, איינגעמען דאָס לאַנד מיט אַרבעט.

— און יידן האָבן טאַקע געוואָלט דורכקומען מיט די אַראַבער. וועט איר זאָגן: די אַראַבער האָבן נישט געוואָלט די נייע שכנים, אַט ווי אויסטראַליע וויל נישט קיין נייע אימיגראַנטן, ווי קאַנאַדע האַלט דאָס לאַנד פאַר זיך? נו, פרעג איך אייך, זענען אויסטראַליע און קאַנאַדע גערעכט צו לאָזן פוסטעווען מיליאָנען דונאַם ערד, ווען אייראָפּע שטיקט זיך? די אומגערעכטע האַנדלונג פון די צוויי לענדער טאָר דאָך נישט אָנגענומען ווערן ווי אַן עטישער חוק.

— האָבן יידן אָפּגעקויפט פאַר גוט געלט (וואָס קיין פאָלק האָט עס נישט געטון) פוסטע שטרעקעס לאַנד, בלאָטעס, זיי באַאַרבעט און געגרינדעט אייגע־נע דערפער און שטעטלעך. זיי האָבן גלייך פון אָנהויב איינגעפירט אין זייער ישוב אַן אייגענע רעגירונג בזעיר אנפּין (מיניאַטור). זיי זענען נישט געקומען צו לעבן אין שכנות, גאָר זיי האָבן געוואָלט אַ גאַנץ יידיש לעבן, און זיי האָבן עס אויסגעפירט. נו, האָבן זיי געמיינט, אַז זיי וועלן אויסקומען מיט די אַראַ־בער. פאַרשטייט זיך, אַז זיי האָבן געהאַט אַן אַלטערנאַטיוון פּלאַן, טאָמער ניט דאַרפן זיי האָבן אַ יוגנט, וואָס זאָל זיך קאָנען פאַרטיידיקן. האָט זיך אויסגע־לאָזט מיט אַ מלחמה, און די אַראַבער זענען אַנטלאָפן. מסכים, אַז מיר האָבן זיי טיילווייז פאַרטריבן. איר וועט דאָך אָבער צוגעבן, אַז מיר האָבן ביז דער לעצטער מינוט געוואָלט דורכקומען מיט זיי מיט גוטן. זיי אָבער זענען גויים.

זיי האָבן געוווסט וואָס זיי וואָלטן מיט אונדז געטון, ווען זיי זיגן. האָבן זיי אָנגענומען, אַז מיר וועלן טון דאָס זעלביקע. זיי האָבן נישט געגלויבט אונדזערע הבטחות און זענען אַנטלאָפן. בדעיבד זענען מיר צופרידן. סוף־כל־סוף האָבן מיר איצט אַ מדינה, וווּ עס וועט כמעט נישט זיין קיין מינאָריטעטן־פראַגע.

— צוריקנעמען די אַראַבער? ווו וועלן מיר זיי אַהינטון? איר וועט אפשר אונדז הייסן צוריקשיקן די פּליטים, פון וואַנען זיי זענען געקומען? די געשיכטע טוט אָפּט אָפּ אַזעלכע שפּיצלעך און קאָמפּליצירט ענינים אַזוי, אַז קיין מענטש קאָן עס נישט פונאַנדערפּלאָנטערן. אונטער די איצטיקע אומשטענדן איז יושרדיק צו באַזעצן די אַראַבישע פּליטים אין די אַראַבישע לענדער, און נישט אין מדינת־ישראל.

— איר טענהט, אַז עס שמעקט מיט סכנה. אונדזער האַנדלונג קאָן געבן אַ פּרעצעדענט להבא. נו, קיינער קאָן נישט פאָרויסזאָגן, וואָס עס וועט זיין אַ דור אָדער צוויי שפּעטער. און בכלל, איך בעט אייך, דאַרפן דען די גויים האָבן פּרעצעדענטן צו שלאָגן יידן?

— איצט די פראַגע וועגן יידיש. אמת, דאָס וואָס מיר האָבן זיך אָפּגעזאָגט פון יידיש איז אַ נאַציאָנאַלער פאַרלוסט. דאָס אָננעמען דעם ספרדישן דיאַלעקט איז אַ קאַפּריז. אָבער דאָס איז דאָך נישט געווען קיין פאַרשווערונג פון אַ פּאָר יחידים. יידן האָבן נישט קיין דרך־ארץ פאַר יידיש. ס'איז אַ שאָד. אָבער ס'איז פּאַרט אַזוי. דער טייל יידן, וואָס איז געקומען אַהער, האָט פאַרבונדן דעם יידישן רענעסאַנס, תחיה, מיט העברעאיש. דאָס פאָלק האָט הפּנים מסכים געווען מיט אונדז. אַ סימן האָט איר, אַז די יידן בכל תפוצות הגולה האָבן נישט אַרויסגעוויזן די זעלביקע עקשנות אויפצוהאַלטן יידיש ווי מיר, דאָ, אין ארץ־ישראל, האָבן אַרויסגעוויזן אויפצולעבן העברעאיש, וואָס איז אַ סך אַ שווערערער ענין. עס איז אויך אַ פאַקט, אַז דער העברעאישער לשון איז אַ גרויסער פאַראייניקונגס־פאַקטאָר צווישן די פאַרשיידענע יידישע „שבטים" פון דער וועלט.

— בכלל, וואָס פאַר אַ טענות האָט איר צו אונדז? רייסט פּאַסן פון זיך אַליין. לעבט אויף יידיש אין דעם מויל פון אייערע קינדער. וואָלט דער גאַנצער אַמעריקאַנער יידישער ישוב גערעדט יידיש, וואָלטן מיר געווען געצוווּנגען זיך צו רעכענען מיט אייך. אייערע קינדער רעדן דאָך ענגליש. אונדזערע קינדער, צי זיי וועלן רעדן העברעאיש, צי יידיש, וועלן זיך אַלץ איינס נישט קענען צוזאַמענרעדן מיט אייער אָפּגעפרעמדטן יונגן דור.

— איר שרייט, אַז מיר סטראַשען אייך מיט אַ היטלערן. איר פרעגט: וואָס פאַר אַ בייזע שמחה אויף אייך? פון וואַנען זענט איר זיכער, אַז אויב נאָך

אַ היטלער וועט אויפקומען, וועלן די יידן פון אַמעריקע אויסגעראָטן ווערן און דער ישוב אין מדינת־ישראל וועט געראַטעוועט ווערן? נו, איר פרעגט אָפּ די הויפּט־עיקרים פון ציוניזם. סיי פּינסקער, סיי הערצל זענען געקומען צום געדאַנק פון ציוניזם צוליב אַנטיסעמיטיזם. די בילוצעס זענען געקומען אַהער צוליב די פּאָגראָמען אין אַמאָליקן רוסלאַנד. כמעט אַלע איצטיקע איינוווינער פון מדינת־ישראל, אפשר מיט גאָר אַ קליינער אויסנאַמע, זענען געקומען אַהער, ווייל זיי זענען אַנטלאָפן פון רדיפות און רשעות. איר טענהט, אַז ביי אייך אין אַמעריקע איז די לאַגע אַן אַנדערע. איר האָט אמתע דעמאָקראַטיע. מיר גלויבן אייך נישט. מיר מיינען, אַז די גויים האַלטן אייך נישט פאַר קיין אמתע בירגער. איר נאַרט זיך. ס'איז נישט וויכטיק, וואָס איר מיינט, אַז איר זענט גלייכע מיוחסים דאָרטן מיט די גויים. מיר גלויבן באמונה שלמה, אַז סוף־כל־סוף וועט אייער סוף זיין ווי דער סוף פון אַלע יידישע קיבוצים פון דער וועלט — אונטערגאַנג. דער עצם פאַקט, וואָס איר זענט אַ באַדייטנדיקע מינאָריטעט וועט פאַרשטאַרקן די שנאה צו אייך. און טאָמער מאַכן מיר אַ טעות און איר זענט גערעכט? איז דאָך אוודאי גוט. אָבער מיר שרעקן זיך. דאָס מעגן מיר.

— בכלל, וואָלטן מיר געוואָלט, אַז איר זאָלט פאַרשטיין, אַז מדינת־ישראל איז טאַקע גאולה, אָבער גאולה געבראַכט פון סעקולאַריסטן. ס'איז אַ רעוואָלוציע אין יידישער געשיכטע. ס'קומט אויף אין גאַנצן אַ נייע יידישקייט און אַ ניי יידיש פאָלק. וואָס שרייט איר אַזוי? ערשטנס, זענט איר אַליין סעקולאַריסטן, און צווייטנס, פאַרוואָס זאָל יידישקייט בלייבן סטאַטיש? די אומשטענדן אויף דער וועלט זענען אַנדערע פון אַמאָל. יידן זענען אַנדערש ווי אַמאָל, איז די גאולה אויך אַן אַנדערע.

— יאָ, מיר ווילן זיך איצט באַגרענעצן, מיר ווילן איינשרומפּן די כנסת־ישראל און זי צובינדן צו אַ שטיקל ערד. ס'איז איצט אַזאַ צייט, וואָס מיר קאָנען נישט בלייבן אַ פאָלק, ווען מיר זענען צעשפּרייט איבער גאָר דער וועלט. אָט ווי אַמאָל האָבן יידן דערפילט, אַז לאַנד איז נישט נויטיק כדי אויפצוהאַלטן זייער גייסטיקע פיזיאָנאָמיע, אַזוי האָט איצט, גלויבן מיר, דאָס פאָלק דערפילט, אַז עס דאַרף צוריק האָבן אַ לאַנד, כדי צו בלייבן לעבן.

— זאָל זיין, אַז עס איז אַ ירידה. אַ גייסטיקע ירידה. אָבער אַמאָל מוז מען אַביסל צווינגדיקן, כדי צו בלייבן לעבן, אַז מ'זאָל שפּעטער קאָנען שטייגן העכער. אָבער דער עיקר פון אַלע עיקרים איז: דערוואַרט נישט, אַז מיר זאָלן אויפהאַלטן אייער פאָרמע פון יידישקייט. אויב איר ווילט אונדז אָפּפרעגן, פרעגט אונדז אָפּ מיט מעשים. אייערע חקירות וועלן ווירקן אויף אונדז זייער ווייניק. מיר זענען צו פאַרנומען מיט טאָג־טעגלעכע זאָרגן צו חקירען זיך איצט.

איך חזר איבער: די אַלע טענות און ענטפערס, וואָס איך האָב דאָ גע־בראַכט, זענען נישט אַרויסגעזאָגט געוואָרן אויף אַזאַ סיסטעמאַטישן אופן. אויך זענען די געדאַנקען אַרויסגעזאָגט געוואָרן מיט אַ סך מער חריפות און לומדות, ווי איך האָב זיי איבערגעגעבן. די הויפּט־זאַך, וואָס האָט מיך באַווירקט, איז געווען די ערנסטקייט, אָפּנהאַרציקייט און די ערלעכקייט פון ביידע צדדים. קיי־נער האָט קיינעם נישט גערופן אַסימילאַטאָר. קיינער האָט חלילה קיינעם נישט באַשולדיקט אין אומאויפריכטיקייט. יידן זענען געזעסן און האָבן דיסקוטירט דברים העומדים ברומו של עולם, און יעדנס האַרץ איז געווען פול מיט אהבת־ישראל, מיט ספקות און מיט אמונה. איך האָב גלייך, נאָך דעם זעלביקן אָוונט, פאַרשריבן דעם וויכוח. איך גלויב, אַז אין די רייד פון אַ סך פון זיי האָט זיך אָפּגעשפּיגלט דער אמתער געדאַנקען־גאַנג פון יידישן ישוב פון מדינת־ישראל, און די שטימונג פון גרויסע קרייזן אין תפוצות־הגולה.